

NÛR SÛRESİ

(سورة النور)

Kur'an-ı Kerim'in
yirmi dördüncü sûresi.

Medine döneminde Benî Mustalîk Gazvesi'nin ardından 5. (626-27) yılın sonlarında nâzil olmuştur. Adını "nûr âyeti" diye bilinen ve Allah'ın gökleri ve yeryüzünü aydınlatan nurunu tasvir eden 35. âyetten alır. Altmış dört âyet olup fâsılları ن, م, ل, ر, ب, ر, ل, م, ن harfleridir. Nûr sûresinde fert, aile ve toplum hayatı açısından uygulanması gereken görgü kurallarına temas edilmiş, İslâmî değerlere bağlı sağlam bir aile ve toplum hayatının kurulmasında uyulacak ahlâkî esaslara dikkat çekilmiş, ayrıca iman, küfür ve nifakın hayata yansıyan görünüşleri değerlendirilerek uyarılarda bulunulmuştur.

Sûrenin muhtevasını üç bölüm halinde incelemek mümkündür. Birinci bölümde Câhiliye döneminden kalan zina fiilinin hükmü belirtilmiş, eşler arasında zina isnadı probleminin çözümüne dair açıklamalar yapılmıştır (âyet: 1-10). Daha sonra Benî Mustalîk Gazvesi dönüşünde ihtiyacı sebebiyle geri kalıp bir sahâbînin yardımıyla askerî birliğe yetişen Hz. Âişe'ye yapılan zina isnadı konu edilmiş ve bunun "büyük bir iftira" olduğu belirtilmiştir. Münafıkların bir tertibi olan bu isnat, henüz beş yıllık bir geçmişe sahip bulunan Medine İslâm toplumunun iç huzurunu bozmak, müslümanlar arasında güven duygusunu sarsmak gibi amaçlar taşıyordu. İlgili âyetlerde (11-22) bu hususlarda dikkatli olunması gerektiği vurgulanmış, dedikodulardan rencide olan Hz. Ebû Bekir ailesinden hatalı davranışları affetmeleri istenmiş, bu erdemli davranışın ilâhî affa vesile teşkil edeceği belirtilmiştir (Taberî, XVIII, 135-137; ayrıca bk. İFK HADİSESİ; KAZF). İffetli kadınlara zina iftirasında bulunanların dünyada ve âhirette lânete uğrayacakları ifade edilmiş, başkasının evine girip çıkmakta, mahrem olmayan kadınlarla erkeklerin birbirlerine karşı davranışlarında riayet edecekleri kurallardan söz edilmiş, toplumların temel unsuru olan ailenin teşkil edilmesinin yegâne meşrû yolu olarak evlilik emredilmiş ve iffetin toplum hayatına hâkim kılınması istenmiştir (âyet: 23-34).

İman, küfür ve nifak konularına temas eden ikinci bölüm nûr âyetiyle başlar. Bu ilâhî nurun feyziyle aydınlanan evlerde oturanların dünya işiyle meşgul oldukları, fakat bunun Allah'ı anma, yüceltme, namaz kılma ve zekât vermelerine, sorumluluk

duygusu ve âhiret endişesi taşımalarına engel olmadığı beyan edilir. İlâhî nurdan yoksun olup küfür ve inkâr yolunu tutanların acıklı hali insan hayatından ve tabiat olaylarından örneklerle anlatılır; tabiatın işleyişinden misaller verilerek Allah'ın varlığı, birliği ve yetkin sıfatlarına atıf yapılır. Ardından gelen on bir âyet (47-57) münafıkların tereddütlü davranışlarına temas edilir. Sûrenin nazil olduğu yıllarda Mekke ve civarındaki müşriklerle Medine çevresinde bulunan yahudilerin yanı sıra müslümanlarla beraber yaşayan münafıklar da müslümanlara karşı düşmanlık beslemekteydi. Bu âyetlerde münafıkların iki yüzlü tavırlarına değinildikten sonra iman ve sâlih amel sahipleri için tam hâkimiyet döneminin yakında geleceği belirtilmektedir.

Üçüncü bölümde önce ev âdâbına temas edilmiş, yaş ilerlemiş hanımlarla ilgili bazı hükümler açıklanmış ve müslümanların Hz. Peygamber'e karşı uymaları gereken edep kurallarına değinilmiştir. Sûrenin son üç âyetinin üslûbundan ve İbn Cerîr et-Taberî'nin rivayetlerinden (a.g.e., VIII, 236) anlaşılacağı üzere bazı münafıklarla henüz eğitim almamış kişiler görgü kurallarına aykırı davranışlarda bulunuyordu. Bu sebeple herkesi ilgilendiren bir meselenin müzakeresi sırasında yönetici kişiden izin almadan meclisin terkedilmesi ve Hz. Peygamber'e herhangi bir kişiye hitap ediyormuş gibi hitap edilmesi istenmekte, Resûlullah'ın emirlerine muhalefet edenlerin elem verici bir azaba uğrayacağı hatırlatılmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de müslüman toplumun mânevî değerlerine bağlı devlet adamları ile âlimlere itaat etmenin gereğine yapılan vurgu (en-Nisâ 4/59) ve âlimlerin peygamberlerin vârisleri olduklarına dair hadis (Müsned [Arnaû], XXXVI, 45-48) sûrenin sonunda söz konusu edilen bu hususlarla bütünlük arz etmektedir (âyet: 58-64).

Resûlullah'a ulaşmayan bir senedle nakledilen, "Erkeklerinize Mâide sûresini, kadınlarınıza da Nûr sûresini öğretiniz" hadisinin sahih olmadığı belirtilmiş (DîA, XXVII, 405), Hz. Ömer'in Nisâ, Ahzâb ve Nûr sûrelerinin müslümanlara öğretilmesi tâlimatı verdiği nakledilmiştir (Şevkânî, IV, 1; Âlûsî, XVIII, 374; M. Nâsirüddin el-Elbânî, I, 135-137). Bazı tefsir kaynaklarında yer alan, "Nûr sûresini okuyan kimseye geçmişte yaşayan ve geride kalan kadın ve erkek müminlerin her biri sayısınca on sevap verilir" meâlindeki hadisin (meselâ bk. Zemahşerî, III, 80; Beyzâvî, III, 214) mevzû olduğu kabul edilmiştir (Muhammed et-Trablusî, II, 718).

Nûr sûresi hakkında yapılan çalışmaların bazıları şunlardır: İbn Kuteybe, *Tefsîru sûreti'n-Nûr* (Kahire 1343); İbn Ebû Hâtîm er-Râzî, *Tefsîrû'l-Kur'ânî'l-'azîm* (*Tefsîru sûreteyi'n-Nûr ve'l-Furkân minh*), (haz. Ömer Yûsuf Hamza, doktora tezi, 1405/1985, Câmîatü Ümmi'l-kurâ [Mekke]); İbn Teymiyye, *Tefsîru sûreti'n-Nûr* (Küveyt 1977; nşr. Abdüalâf Abdülhamid Hâmid; Halep 1983; Bombay 1987; Tunus 1988; Bağdad 1990); Mevdûdî, *Tefsîru sûreti'n-Nûr* (*Tefhimû'l-Kur'ân'daki Nûr sûresi tefsirinin Arapça çevirisinin müstakil basımıdır*; Beyrut 1959; Dımaşk 1960; Riyad 1987, 1988); Yûsuf Hâmid el-Âlim, *Sûretü'n-Nûr ve tanzîmü'l-müctema'* (Hartûm 1968); Hasan Elik, *el-Âdâbü'l-ictimâ'iyye kemâ tüşavviruhâ sûretü'n-Nûr* (yüksek lisans tezi, 1402, Câmîatü Ümmi'l-kurâ külliyyetü's-şer'ia [Mekke]); Fethî Ferîd, *Min Ahlâkî'l-Kur'ân ve belâğatihî fi sûreti'n-Nûr* (Kahire 1985); Şehhât Muhammed Abdurrahman Ebû Süteyt, *Ma'a'n-nazmî'l-Kur'ânî fi sûreti'n-Nûr* (Kahire 1986); Abdullah Mahmûd Şehhâte, *Tefsîru sûreti'n-Nûr* (Kahire 1987); İsmâil Sâlim, *Tefsîru sûreti'n-Nûr* (Kahire 1987); Fethî Abdurrahman Atıyye Abduh, *Dirâsât tahlîliyye li-sûreti'n-Nûr ve mâ yûstenbe'u minhâ min ahkâm* (Mansûre 1988); Muhammed Abdullah el-Mehdî el-Bedrî, *Kaşdü'l-kelâm fi me'ânî'l-âyât ve'l-ahkâm: Sûretü'n-Nûr* (Dubai 1990); Ali Ahmed Abdülhâdî el-Hatîb, *Te'emmülât fi sûreti'n-Nûr* (Kahire 1992); Memdûh Muhammed Hasan, *Sûretü'n-Nûr ve müşkilâtüne'l-ictimâ'iyye* (Kahire 1993); Sabrî İbrâhim es-Seyyid, *Luğatü'l-Kur'ânî'l-Kerîm fi sûreti'n-Nûr* (İskenderiye 1994); Abdülhalim b. İbrâhim

Nûr sûresinin ilk âyetleri

Abdüllatîf, *Hadîşü'l-ıfk kemâ câ'e fî sû-reti'n-Nûr ve eşerü'l-münâfikîn fih* (yüksek lisans tezi, 1404, Câmîatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye usûlû'd-din [Riyad]); Ali Muhammed en-Nûrî, *Sûretü'n-Nûr dirâse tahlîliyye nahviyye* (yüksek lisans tezi, 1405/1985, Câmîatü'l-Ümmi'l-kurâ külliyyetü'l-luga [Mekke]). Gaz-zâlî sûrenin 35. âyetiyle ilgili olarak *Miş-kâtü'l-envâr* isimli bir eser telif etmiş (Kahire 1322, 1325; Halep 1922), Dâvûd-i Kar-sî de *er-Risâletü'n-nûriyye ve'l-mişkâ-tü'l-kudsiyye* adlı bir eser kaleme almıştır (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 6383).

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned (Arnaût), XXXVI, 45-48; Taberî, *Câ-mi'ü'l-beyân* (nşr. Sıdkî Cemîl el-Attâr), Beyrut 1415/1995, V, 206-207; VIII, 236; XVIII, 135-137; Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 40, vr. 140^b; Vâhidî, *Esbâbü'n-nüzûl*, Kahire 1379/1959, s. 179-190; Zemahşerî, *el-Keşşâf* (Kahire), III, 46-80; Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl*, Beyrut 1410/1990, III, 214; Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, Kahire 1350, IV, 1; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî* (nşr. M. Ahmed el-Emel – Abdüsselâm es-Selâmî), Beyrut 1420/1999, XVIII, 374; Muhammed et-Trab-lusî, *el-Keşfü'l-ilâhî 'an şedidî'z-za'f ve'l-mevzû' ve'l-vâhî* (nşr. M. Mahmûd Ahmed Bekkâr), Mekke 1408/1987, II, 718; M. Nâsiruddin el-Elbânî, *Silsiletü'l-eḥādîsî's-şahiha*, Dimaşk-Beyrut 1399/1979, I, 135-137; Abdullah Mahmûd Şehhâte, *Eh-dâfû külli sûre ve makâşidühâ fi'l-Kur'ânî'l-Ke-rîm*, Kahire 1986, I, 255-258.

M. KÂMİL YAŞAROĞLU

NURBAHŞİYYE

(نوربخشييه)

Kübreviyye'nin

Seyyid Muhammed Nûrbahş'a

(ö. 869/1464)

nisbet edilen bir kolu.

Seyyid Muhammed Nurbahş 795'te (1393) İran'ın Kuhistan bölgesindeki Kâin kasabasında doğdu. Gençliğinde dinî ilimleri tahsil etmek için Herat'a gitti. Daha sonra Huttalân'a geçerek Kübrevî şeyhi Hâce İshak Huttalânî'ye intisap etti ve onun en seçkin müridlerinden biri oldu. Huttalânî'nin müridlerinden birinin rüyasında bir nurun Seyyid Muhammed'e indiğini ve ondan diğer müridlere yayıldığını gördüğünü, bunun üzerine Huttalânî'nin ona "Nûrbahş" lakabını verdiği, Seyyid Muhammed bu rüyayı kendisinin mehdî olduğu şeklinde yorumladığı, şeyhinin de onun bu yorumunu desteklediği kaydedilmektedir. Bazı kaynaklara göre ise kendisini mehdî olduğuna inandıran kişi şeyhi Huttalânî'dir.

Huttalân Valisi Bayezid, 827'de (1424) isyan hazırlığı içinde oldukları gerekçesiyle Huttalânî ve Nurbahş üzerine bir bas-kın düzenledi. Huttalânî bu sırada öldürüldü, Nurbahş tutuklanarak Herat'a Timurlu Hükümdarı Şâhrûh'un huzuruna götürüldü. Sorgulamadan sonra Şiraz'a sürgün edilen Nurbahş bir süre Bihbehân'da kaldı, ardından Şüşter, Basra, Hille ve Bağdat'a gitti. Daha sonra dolaştığı İran'ın batısındaki bazı Kürt kabileleri arasında mehdîliği ve halifeliği benimsendi. Adına para bastırılıp hutbe okunması üzerine Şâhrûh tarafından tekrar tutuklandı. Hapisten kaçmayı başardıysa da yakalanarak Herat'a gönderildi. Herat'ta cami minberine çıkıp mehdîlik ve halifelik iddiasından vazgeçtiğini ilân etmeye mecbur tutuldu. 848'de (1444) ilmi konularda ders vermesi şartıyla serbest bırakıldı. Ardından yine kendisinden şüphe edildiği için Tebriz ve Şirvan'a, oradan da Gîlân'a gönderildi. Şâhrûh'un ölümünden (850/1447) sonra serbest kaldı. Rey'e gidip hayatının son dönemini geçirdiği Sûlikân köyüne yerleşti. 14 Rebîülevvel 869'da (14 Kasım 1464) burada vefat etti. Ardında birçok mürid ve yirmi kadar eser bırakan Nûrbahş'ın mehdîliği konusunda müridleri arasında iki farklı yaklaşım oluşmuş, bazıları onun mehdîliğini mehdî kelimesinin sözlük anlamıyla (hidayet edici) sınırlarken bazıları, bunun mezhepler arasındaki farklılığın ortadan kaldırılması ve yeni bir İslâmî yorumun getirilmesinden ibaret olduğunu öne sürmüştür.

Seyyid Nûrbahş'ın mensuplarının birçoğu Safevîler döneminde Şîliği benimsemiştir. Huttalânî'nin önde gelen müridlerinden Abdullah Berzişâbâdî, Nurbahş'ın mehdîliğini kabul etmemiş, Berzişâbâdî'nin takipçileriyle devam eden Kübreviyye koluna Zehebiyye (İtîşâşiyye) adı verilmiştir. Muhammed Nurbahş'ın Kahire'de Muhammed es-Semerikandî, Bağdat'ta Burhâneddin el-Bağdâdî adlı halifelerinin tekke kurduğu, ayrıca Hüsâmeddin Bitlisî'nin onun önde gelen müridlerinden olduğu bilinmektedir. Ancak tarikatın yayılmasını gerçekleştiren en önemli halifeleri oğlu Kâsım Feyzbahş ile Muhammed b. Yahyâ el-Lâhicî'dir.

Muhammed b. Yahyâ el-Lâhicî (ö. 912/1506) Şiraz'daki tekkesinde hem mürid yetiştirmiş, hem tasavvufî eserler kaleme almıştır. Eserlerinin en meşhuru *Meîâtî-ḥu'l-i'câz fî şerḥi Gülşen-i Râz*'dir. Vefatından sonra yerine oğlu Şeyhzâde Ah-

med Lâhicî (ö. 927/1520) geçmiştir. Muhammed Lâhicî'nin silsilesi oğlunun yanı sıra bir diğer halifesi olan Şeyh Gıyâs Nurbahşî vasıtasıyla devam etmiş ve Hindistan'da bazı Çiştîyye şeyhlerince sürdürülmüştür.

Muhammed Nurbahş'ın oğlu Kâsım Feyzbahş babasının yerine geçip Rey bölgesinde tarikatı yaymaya devam etmiştir. Bir ara Hüseyin Baykara'nın daveti üzerine Herat'a gitmiş, Abdurrahman-ı Câmî gibi bu şehrin Sünnî âlim ve sûfilerinin tepkisi üzerine oradan ayrılıp Rey bölgesine dönmek zorunda kalmış ve 919 (1513) yılında vefat etmiştir. Oğlu Şah Bahâeddin, muhtemelen tavırları Safevî yönetimini rahatsız ettiğinden babası henüz hayatta iken 915'te (1509) sorgulanıp öldürülmüştür. Kâsım Feyzbahş'ın yerine geçen torunu Şah Kivâmüddin Hüseyin de 944'te (1537-38) Safevî hükümdarı Şah I. Tahmasb tarafından öldürülmüştür. Nurbahşîyye'nin bu silsilesi daha ziyade Kâsım Feyzbahş'ın Hüseyin Eberkühî ve Şemseddin Irâkî adlı iki halifesi yoluyla devam etmiştir.

Nûrbahşîyye, Hüseyin Eberkühî'den sonra sırasıyla Kemal Cüveynî, Muhammed Sebzevârî, Melik Ali Cüveynî ve Ali Südeyrî vasıtasıyla sürdürülmüştür. Muhammed Mû'min Sebzevârî'nin ardından Muhammed Takî Şâhî yoluyla devam eden Nurbahşî silsilesi Muhammed Hasan Kûzekünânî'den (ö. 1250/1834) sonra üçe ayrılmıştır. Rızâ Kulî Safâ ile (ö. 1291/1874) devam eden silsilenin son şeyhi Muhammed Hasan Meşkûr (ö. 1989), Muhammed Takîpuşt Meşhedî ile devam eden ikinci silsilenin son şeyhi Mihr Ali Şah'tır. Üçüncü silsile ise Abdülkâdir Cehrûmî ile (ö. 1301/1884) sürmüştür.

Kâsım Feyzbahş'ın halifelerinden Şemseddin Irâkî (ö. 932/1526) Nûrbahşîyye'yi Keşmir'e taşımıştır. Irâkî'nin *el-Fıkhü'l-aḥvaṭ* adlı eserini Keşmir idarecisi Mirza Muhammed Haydar Duğlat Hindistan âlimlerine gönderip hakkında fetva istemiş, âlimler de bunun zındıklığa meyilli bâtıl bir kitap olduğunu bildirmiştir. Duğlat döneminde Keşmir'de rahat bir ortam bulamayan bazı Nûrbahşîler, Ladak ve Baltistan'a göç etmiş, Irâkî'nin oğlu Danyal Baltistan'dan getirilip idam edilmiştir. Bugün Pakistan'ın özellikle kuzey bölgelerinde ve bazı büyük şehirlerinde Nurbahşîyye mensuplarının bulunduğu bilinmektedir. Ancak bunlar tarikattan ziyade mezhep olarak algılanmaktadır. Şemseddin Irâkî'nin halifelerinden Kemâleddin Mahdûm